

הרב בניהו דיין

מח"ס דברי בניהו
ירושלים

עשרה שהתפללו בנפרד אם יכולים לעשות חזרת הש"ץ

בס"ד ד ניסן תשע"א

לכבוד האברך המצוין השוקד באהלה של תורה לילה כיום יאיר כחשכה כאורה ומזכה הרבים בשיעוריו ובספריו המצוינים בהלכה ובאגדה "גם אני אודך ב' כרכים" ועוד הרה"ג רבי גמליאל בן הג"ר אלחנן י.ד. כהן רבינוביץ שליט"א בני ברק.

בדבר שאלתו בעשרה שהתפללו מנחה כל אחד בנפרד האם הם יכולים לבוא לבית הכנסת לעשות חזרת הש"ץ או לא והטעם.

תשובה. כבר האריכו בזה הפוסקים לענין שחריית ואכתוב את עיקר הדברים. דהנה לענין פורס על שמע כתב הטור או"ח (סימן סט) תנן בפרק הקורא את המגלה עומד אין פורסין על שמע בפחות מעשרה, פירוש אותם שבאו לבית המדרש אחר שקראו הצבור שמע אומר קדיש וברכו וברכה ראשונה יוצר אור ולא יותר, ופורסין לשון חתיכה כמו פרוסה שאין אומרים אלא קצת ממנה, ויש שמוסיפין עוד לאחר שסיימו ברכה ראשונה לומר אבות וגבורות ואומר קדושה ואתה קדוש וקאמר שלא יעשו זו בפחות מעשרה, והיה אומר ר"ת שצריך שיהיו שבעה שלא שמעו קדיש וברכו, ואז יאמר אע"פ שאחרים שמעו, ותלמידי רש"י כתבו בשמו שאפילו בשביל אחד שלא שמע קדיש וברכו פורסין על שמע, ואפילו אותו שכבר שמע יכול לחזור ולפרוס בשביל האחד שלא שמע, והכי איתא נמי במסכת סופרים וכו' ולזה הסכים א"א הרא"ש. ועיין בב"י שהאריך בזה בשיטות הפוסקים, ובשו"ע שם כתב אם יש בני אדם שהתפללו כל אחד בפני עצמו ביחיד ולא שמעו לא קדיש ולא קדושה עומד אחד מהם ואומר קדיש וברכו בברכה ראשונה יוצר אור ולא יותר, וזה נקרא

פורס על שמע לשון חתיכה פרוסה שאין אומרים אלא קצת ממנו וכו', ולאחר שסיימו ברכת יוצר אור אומר אבות וגבורות וקדושה ואתה קדוש, וזה נקרא עובר לפני התיבה ואין עושין דברים אלו בפחות מ', משום דהוי דברים שבקדושה וצריך לחזור אחר ו' שלא שמעו דהיינו רוב עשרה. חזינן מדעת מרן דס"ל אף שכל אחד התפלל לבד ואח"כ נעשו י' יכול אחד מהם לעשות חזרה ולעשות קדושה ולסיים את כל התפלה, ולא רק את הקדושה כי רק ביחיד שלא התפלל הוא פורס ואומר בלחש ג' ראשונות בקול רם והצייבור אומר איתו קדושה ומסיים ואתה קדוש וממשיך לגמור את העמידה בלחש, אבל כאשר כל העשרה כולם כל אחד התפלל ביחיד ואח"כ רואים שהם י' יכולים לעשות חזרת העמידה ולומר קדושה ולהמשיך את כל החזרה ושכן היא דעת מרן.

(ב). אמנם עיין במשנה ברורה (סק"א) שכתב והרדב"ז בחלק ד (סימן רמא) פליג ע"ז אם התפללו בעשרה כ"א ביחיד פרח מינייהו קדיש וקדושה, כדאמרינן גבי ברכת המזון לקמן (סימן קצד סעיף א) וכיון דפרח מינייהו אע"ג שאח"כ נתחברו עשרה אינם יכולים לחזור ולהתפלל בקדיש וקדושה, ואם חזרו והתפללו הוי ברכה לבטלה עי"ש, והובא דבריו בקיצור במ"א ובספר מגן גיבורים ובח"א הביאו דבריו להלכה. ובתשובת הרמ"ע (סימן פ"ד) ובדרך החיים (בדיני ברכו אות ג') משמע דפוסק כהשו"ע, אכן בתשובת ח"ס חא"ח (סימן י"ז) כתב דכן עמא דבר כהרדב"ז. אכן גם להרדב"ז אם יש אחד מהם שלא התפלל עדיין יכול לפרוס על שמע וגם לירד לפני התיבה אך לא יתפלל מתחלה התפלה בלחש רק יתפלל תיכף התפלה בקול רם

היפך דברי הרדב"ז והיה ראוי לפסוק כדברי מרן ז"ל שכתב דאפילו בשביל ששה או אחד שהתפללו ביחיד ולא שמעו קדיש וקדושה פורסים על שמע ויורדים לפני התיבה אלא שכבר כתבנו לעיל (אות א) דלא נהגו לפרוס על שמע ולירד לפני התיבה בשביל יחיד, אלא דוקא הוא עצמו אומר ישתבח בקול רם ואומר קדיש וברכו ואח"כ אומר בינו לבין עצמו ק"ש וברכותיה ואומר ג' ראשונות בקול רם כדי לומר קדושה ואח"כ מסיים התפלה בלחש, ברם נפקא לן לדידן דאם יש ששה שהתפללו ביחיד כל אחד בפני עצמו דיכולין לומר חזרה אח"כ בצירוף ד' מן השוק שכבר שמעו ודלא כהרדב"ז ז"ל ואין לומר בזה סב"ל כיון שלדברי האר"י בשער הכוונות (רוש א' דחזרת העמידה) החזרה צריכה כמו תפלת לחש ומקומה יותר גבוה מתפלת לחש כיע"ש, וא"כ כל אדם מחוייב לעשות תיקון זה וכיון דאפשר לתקן כדעת מרן ז"ל ודעימיה יתקן, דאפשר דגם להאר"י ז"ל כצ"ל וכנגד האר"י ז"ל לא אמרינן סב"ל כמ"ש בכמה מקומות, ועוד בלאו הכי דסברא זו של הרדב"ז דחו אותה הפוסקים כנז"ל וכנגד סברא דחוויה לא אמרינן סב"ל. (ובאות ה) כתב, וה"ה בתפלת מנחה ככל האמור בתפלת השחר הרב מור וקציעה ובספר הכלבו (סימן יא) כתוב בשם הרב רבי נתן דפורסין על שמע דערבית ג"כ מחזיק ברכה (אות ב). חזינן דאין הבדל בין תפלת שחרית למנחה כל שהתפללו ביחיד העשרה, ואח"כ כאשר נזדמנו כולם ביחד והם עשרה ורוצים לעשות חזרה עם קדושה ולסיים את כל הי"ח ברכות שפיר לעשות כן.

ד). וראיתי בשו"ת שמש ומגן חלק ב (סימן טט) תשובת הרב מענה לשון חלק ג (סימן ה) דכן ס"ל שיכול לסיים את החזרה ואיהו פליג עליו (בסימן ע) שם וס"ל שאם לא היו עשרה בתפלת לחש בכל אופן שיהיה אפילו כולם לא התפללו קודם פרח מהם דין חזרה רק ישלימו מנין וא' יעבור לפני התיבה ויקרא קדושה

דבכה"ג לא שייך פרח חובת תפלה מינייהו דהרי בשביל עצמו אומר וכ"כ המגן גבורים (בסימן קכ"ד) וה"ה דאחד מאותם שכבר יצאו יכול לפרוס על שמע ולירד לפני התיבה בשבילו וכדלקמיה בשו"ע דכיון דיש עכ"פ אחד שלא יצא עדיין ידי תפלה כל ישראל ערבים זה בזה [הרדב"ז שם]. חזינן דנקט להלכה כדברי הרדב"ז. וראה עוד בבאיור הלכה שם שג"כ כתב שנקטינן כדברי הרדב"ז ע"ש.

ג). אלא דראיתי בכף החיים סופר (אות ז) שהביא את דברי הרדב"ז הנ"ל ושכן הביאו הכנה"ג ומ"א (סק"ד), וכתב עליו והוא תימה שהרי בהדיא כתבו התוס' בפרק הקורא עומד דף כג ע"ב בשם ר"ת ששה שלא שמעו, ובשם רש"י אחד שלא שמע, וכ"כ הטור וב"י ופסקו מרן בשו"ע וא"כ משמע דאפילו התפללו כל הששה ביחיד לר"ת ואחד לרש"י כיון שלא שמעו יכולין לפרוס על שמע ולעבור לפני התיבה בשבילם, אח"כ ראיתי במחזיק ברכה (אות א) שהביא דברי הרדב"ז הנ"ל, וכתב עליו וז"ל והרב מר וקציעה כתב דלא נתחווירו לו דבריו דמ"ש הרמב"ם היינו שלא התפללו בצבור דלא שמעו קדיש וקדושה ומדוע נחלוך השוין יע"ש, וק"ק דדחה דברי הרדב"ז והו"ל להקשות עליו דמוכח מדבריו דהוא כתב כן אליבא דרש"י ור"ת, והרי הר"ן כתב בשם רש"י והביאו מרן בב"י היפך דבריו וכן ראיתי בשבלי הלקט כ"י (שבל תכו) שכתב וז"ל, ומצאתי בשם רבינו שלמה ז"ל אין הש"ץ יורד לפני התיבה לומר ברכת יוצר אור עם הקדושה עד יוצר המאורות ולדלג עד י"ח הואיל שהתפלל כל אחד בפני עצמו אם הם פחות מעשרה, אבל כשהן עשרה אע"פ שהתפללו כיחידים כל אחד ואחד בפני עצמו יכול אחד מהם לעמוד ואומר ברכת יוצר אור עד יוצר המאורות ומניח ק"ש ואמת ויציב ואומר י"ח ברכות, כי אין לומר עוד ק"ש ואמת ויציב הואיל וכל אחד יצא לעצמו עכ"ל. וכ"כ המאירי בפסקי מגילה (דף יט ע"א) בשם יש מי שפירש עכ"ל. נמצא דכל הפוסקים הנז' הם

ברזל, רכבת לבקש פרנסתם, ועל כן מתפללין עד אחר ש"ע, ואם בינתים באו עשרה אומרים ברכו וש"ע בקול רם, אם שפיר עבדי לומר ברכו וש"ע בקול רם. תשובה. דבר זה הוא מחלוקת ישנה בין השולחן ערוך (סימן ס"ט) והרדב"ז שהביא המג"א. דלשי' הרדב"ז אם התפללו כבר העשרה כל אחד בפני עצמו פרח מינייהו קדיש וקדושה כדאמרינן בברכת המזון (סי' קצ"ד ס"א) ועל כן אינם יכולים לחזור ולהתפלל בקדיש וקדושה. אבל לדעת השו"ע אף שכבר התפללו יכול אח"כ אם נתחברו עשרה אחד מהם לפרוס על שמע ולומר אבות וגבורות וקדושה. אמנם גם הרדב"ז מודה אם יש אחד מהם שלא התפלל עדיין שיכול לפרוס על שמע ולעבור לפני התיבה (עי' בשו"ת הרדב"ז ח"ד סי' רמ"א). ועי' שע"ת (סי' נ"ה ס"ק ט') וע' בס' משנה ברורה. והנה מהיות טוב לצאת אליבא דכ"ע ימתין הבא באחרונה אחר ישתבח עד כלות הש"ע בלחש כדי שיוכלו לפרוס על שמע בעבורו, ואי איתרמי שלא המתין אחד וכולם כבר התפללו לענ"ד הסומך על השו"ע ופורס על שמע ואומר ש"ע בקול רם לא הפסיד. אף שהח"ס (בסי' י"ג) פוסק כרדב"ז, וכ"פ החיי אדם (וע' שו"ת מהר"ם שיק א"ח סי' מ"ד), מ"מ בסידור דרך החיים אצל דיני ברכו (אות ג'), מוכח כשו"ע, וכן פסק הרש"ז, וכן פסק בספר ערוך השלחן. וכיון דכבר נהגו כן במקומו א"צ לבטל המנהג והפורס על שמע אחר קדיש בתרא יאמר איזה פסוקים קודם קדיש, עי' (סי' נ"ד) באה"ט (ס"ק ג') עכ"ד ע"ש. חזינן דאומר לפי השו"ע את כל החזרה ולא רק את הקדושה, ושלא כהבנת שו"ת שמש ומגן הנ"ל אלא כמו שהעלה בשו"ת מענה לשון הנ"ל.

ו). עוד ראיתי בפסקי תשובות שם (הערה

1) שכתב שכדברי מרן פסק גם בשו"ת מהרש"ג חלק א (סימן ט), וראה בשו"ת ארץ צבי קווגלוב חלק א (סימן לט) שכתב דיתכן מאד דהרדב"ז לא פליג אשו"ע, אלא מיירי כשהיו עשרה אנשים בבית הכנסת וכולם

ואתה קדוש וישלים התפלה בלחש ע"ש. אמנם בשו"ת מענה לשון שם (סימן ו) האריך לחזק את דבריו וכתב דהנה סלע המחלוקת בנינו וכל השגותיו נגררים אחרי נקודה אחת בדברי השו"ע (סימן סט סעיף א) האם לומר רק קדושה ולהמשיך רק קדושה, או שאפשר גם לסיים את העמידה בקול רם ולעשות חזרה וכתב שכדבריו מבואר בשו"ת איש מצליח (סימן יא אות ז) שכתב וז"ל, ועוד דאיתא בשו"ע (בסימן סט) אם יש בני אדם שהתפללו כל א' בפני עצמו וכו', לאחר שסיימו ברכת יוצר אור אומר אבות וגבורות וקדושה וכו', הג"ה ומי שעובר לפני התיבה ואמר ג' ברכות ראשונות ישלים כל התפלה וכו', ומ"ש מרן שהתפללו כל אחד בפני עצמו וכו', הוא מדברי הר"ן במגילה שהובאו בב"י שם וכ"כ המהרי"א שהביא הב"י לבסוף וכו', ומ"ש בהג"ה הנ"ל שישלים כל תפלת י"ח הוא ג"כ מהב"י בשם מהרי"א ומסתמא מרן לא פליג עליה וכ"כ שם בשם ספר המנהיג שישלים הכל וכו', וגם בשבלי הלקט הנ"ל איתא ואומר י"ח ברכות, וכן במאירי שם כתב מתפלל תפילה שלימה וכו' נמצא שלדעת מרן ודעימיה אפילו עשרה שהתפללו כולם כל אחד בפני עצמו ביחיד ממש אפ"ה כשנתקבצו יחד נעשו ציבור וחזרו א' מהם התפילה ורק הרדב"ז חולק בזה וכו' ע"ש. הרי הדברים מפורשים ומבוארים כדברינו בפשט דברי מרן והן להלכה, וכן נראה מריהטת לשון ערוך השלחן שכתב וזהו שכתב רבינו הב"י לאחר שסיימו ברכת יוצר אור אומר אבות וגבורות וקדושה ואתה קדוש וזה נקרא עובר לפני התיבה וזה שעושה הקדושה גומר כל השמונה עשרה כמ"ש רבינו הרמ"א נראה פשוט דס"ל דלא פליג בזה מרן ורמ"א וז"פ.

ה). וכן מתבאר מדברי שו"ת מלמד להועיל (סימן ג) שכתב וז"ל, במקומו המנהג אם אין מנין בביהכ"נ בשעת אמירת ברכו בשחרית אין ממתניין עד שיבואו עשרה יען כי הבעלי בתים נצרכין ליסע בבקר עם מסילת

התפללו ביחיד בזמן נפרד ולא יחד דכיון שהיו כולם בבית הכנסת ובכל זאת לא התאגדו יחד, פרח מינייהו קדיש וקדושה, משא"כ השו"ע מיירי שלא היו עשרה ביחד, ולכן כשהתאספו אח"כ יחד חל עליהו חובת קדיש וקדושה, וכדברים האלו ממש כתב בשו"ת אבן ישראל פישר חלק ט (סימן סג), וכיון בדעתו הרחבה לדברי הארץ צבי. וראה עוד בשו"ת תפארת אדם חלק ב (סימן ד), ובשו"ת שאלי ציון תנינא (סימן ט) ע"ש. וכ"כ בספר הלכה ברורה שאם התפללו תפלת שמונה עשרה ביחידות כל אחד בפני עצמו ואח"כ נתאספו בבית הכנסת ויש שם מנין רשאים לומר חזרת השליח ציבור עם הקדושה וברכת כהנים, ובבירור הלכה (אות ב) הביא את דברי שו"ת מהרש"ג חלק א (סימן ט) שכתב, שבמקום שנהגו כדברי השו"ע יש להניחם במנהגם, ושם מתחלה היו רוב מנין אף החולקים יודו שאם אח"כ נתאספו עשרה אומרים חזרת השליח ציבור ע"ש. וכן פסקו בשו"ת פרי השדה חלק ב (סימן צו אות ב), והגרא"ח נאה בספר שנות חיים (סימן ו אות יד), וכן פסק אאמור"ר מרן הראש"ל שליט"א בתשובה שהובאה בילקוט יוסף חלק א (עמוד קכ והלאה) ושם מתבאר שפוסק לגמרי כדברי השו"ע והיינו שאפילו התפללו כל אחד בפני עצמו ואח"כ נתאספו בבית הכנסת וכל שכן אם התפללו רוב מנין בבית הכנסת ואח"כ באו לשם עשרה שיאמר כל הברכות של החזרה בקול רם ע"ש.

ז. עוד ראיתי בשו"ת יביע אומר חלק י (עמוד קלא) הביא את דברי שו"ת רב פעלים חלק ב (סימן כו) שכתב אע"פ שמרן חולק על הרדב"ז, ואנן אתכא דמרן סמכינן מ"מ לענין ברכות אנו חוששים לכלל דספק ברכות להקל ולכן יש להורות כהרדב"ז שלא לחזור התפלה כדי לומר קדושה עכ"ד. והחתם סופר חאו"ח (סימן יז) כתב שכוונת הרדב"ז במ"ש דפרח קדושה מינייהו דהוי כשלשה שאכלו כאחד ונתחייבו בזימון, ושוב נפרדו וכל אחד מהם

בירך בפני עצמו ושוב נודמנו ביחד, שאין יכולים עוד לזמן ולברך, שכבר יצאו יד"ח בהמ"ז, ואין זימון למפרע והכא נמי שכבר התפלל כל אחד בפני עצמו אינם יכולים לעשות חזרת התפלה, דהוי ברכות לבטלה ע"כ. אולם באמת אין הדמיון עולה יפה, שהרי הזימון נתקן לפני ברכת המזון, ואם בירכו בהמ"ז ללא זימון, כבר יצאו יד"ח ואין זימון למפרע, אבל חזרת הש"צ נתקנה לומר לאחר התפלה של יחידי הקהל, ובכדי לומר קדושה עם כל הציבור, וכמ"ש במחזור ויטרי (סימן מד) ובשבולי הלקט (סימן כו) וא"כ גם שכבר התפללו ביחידות הואיל וחזרו ונאספו מנין שלם אין למנוע מהם תפלת החזרה בקול רם כדי לומר קדושה וברכת כהנים, וא"כ דברי מרן נכונים ואמתיים. וכן ראיתי בספר מור וקציעה (סימן סט) שכתב שלא נתחוויר לו דברי הרדב"ז בזה, כי אין דומה למה שאמרו דפרח זימון מינייהו, דהתם היינו טעמא משום שהזימון נתקן לפני ברכת המזון, ואין זימון למפרע, וזה לא שייך כאן וכו' ע"ש וכן העיר לנכון בשו"ת תורת יקותיאל אחו"ח (סימן לב) וציין שם לעוד האחרונים שנקטו כן, וכן כתב בשו"ת מנחת אלעזר חלק ב (סימן עז), וכן פסק בשו"ת תורת יקותיאל אחו"ח (סימן לב), הילכך אע"פ שבספר טהרת המים בשו"ת טהרה (מע"ה סוף אות כ), סמך סמיכה בכל כוחו על תשובת הרדב"ז הנ"ל, והשיג על הגר"ח פלאגי בכף החיים שלא כתב כן ע"ש. מ"מ נראה לי שהעיקר להורות כדברי מרן השו"ע שקבלנו הוראותיו בצירוף הסברות הנ"ל, וכ"כ בכף החיים סופר (סק"ז) וכן העיקר כדברי השו"ע ע"ש. חזינן שהעלה כדברי מרן והינו שאפשר לעשות את כל החזרה. חזינן דרבים מן הפוסקים העלו שהעיקר כדברי השו"ע ולכן שפיר יכולים לומר את החזרה אף שהתפללו ביחיד ואח"כ נתאספו וכעת הם עשרה יכולים הן בשחרית והן במנחה לעשות חזרה של התפלה בקול רם. אמנם לדעת הרדב"ז אין לומר חזרה ככה"ג.

ז. עוד ראיתי בשו"ת יביע אומר חלק י (עמוד קלא) הביא את דברי שו"ת רב פעלים חלק ב (סימן כו) שכתב אע"פ שמרן חולק על הרדב"ז, ואנן אתכא דמרן סמכינן מ"מ לענין ברכות אנו חוששים לכלל דספק ברכות להקל ולכן יש להורות כהרדב"ז שלא לחזור התפלה כדי לומר קדושה עכ"ד. והחתם סופר חאו"ח (סימן יז) כתב שכוונת הרדב"ז במ"ש דפרח קדושה מינייהו דהוי כשלשה שאכלו כאחד ונתחייבו בזימון, ושוב נפרדו וכל אחד מהם

ובשו"ת מענה לשון (סימן ה י). ובשו"ת ארץ צבי (סימן לט). ובשו"ת תורת יקותיאל (סימן לב). ושלא כדברי שו"ת שמש ומגן חלק ב (סימן ע) שכתב שאחר הקדושה ישלים התפלה בלחש. ולהלכה נראה שיכול לומר את כל החזרה בקול רם וכמו שהסיקו הפוסקים הנ"ל.

ב. אמנם ליוצאים ביד רמ"א רבים מן הפוסקים העלו כדברי הרדב"ז ולכן כל שלפחות היו תשעה והיה חסר להם אחד ואח"כ בא יעשו חזרה אבל בששה שהתחילו ביחד לחש ואח"כ באו ונהיו עשרה, לדעת הרדב"ז פרח מנייהו דין חזרה. ומ"מ לנוהגים כדעת השו"ע ודאי שיש להם כר נרחב לסמוך עליו. ולעשות קדושה וכן לגמור את החזרה בקול רם כמבואר (באות א).

בברכת התורה
בניהו דין

א. בסיכום: נראה שהנוהגים לומר חזרה של העמידה כאשר בתחילה לא היו מניין וכל אחד התפלל ביחידות ואח"כ באו עוד ונעשה מניין יש להם על מה שיסמוכו, ובפרט שחזרת העמידה לפי הסוד מעלה גדולה יותר מהלחש ולכן מכיון שלפי רבינו האר"י מעלת החזרה גדולה אפילו מן הלחש לכן שפיר יכולים לומר את החזרה, וכמו שכתב בכף החיים סופר שכנגד האר"י לא אמרינן סב"ל. ואף שהרדב"ז חלק על מרן מ"מ רבים מן האחרונים דחו דבריו וכפי מה שנראה כן מדברי המור וקציעה ועוד והעלו כדברי השו"ע, עיין בערוך השלחן (סימן סט אות ה). ובכף החיים סופר שם (אות ז). ובשו"ת מהרש"ג חלק א (סימן ט). ובשו"ת מלמד להועיל (סימן ג). ובשו"ת איש מצליח (סימן יא אות ז). ובשו"ת יביע אומר חלק י (עמוד קלא).

גודל הנחת רוח למעלה מבטחון ישראל

מרגלא בפומי דהרה"ק הר"ן מלעכוּבֵץ בכל ר"ה, "חדות ה' היא", שמחה וגודל נחת רוח היא לפני הקב"ה, "מעוזכם" מה שאתם בוטחים ומאמינים בחסד השי"ת אשר הוא מעוזינו. (יסוד העבודה)

שמחה סותם פי המקטרגים

ולא תעצבו כי חדות ה' הוא מעוזכם, ידוע כי שמחה מעוררת שמחה, פי' כשישראל הם בשמחה למטה, הם מעוררין ג"כ למעלה אצל הקב"ה כביכול, להיות שמח מעמו ישראל, ועי"ז יסתם פי כל המקטרגים, וכמרומו בנוסח התפלה, "ובכן צדיקים יראו וישמחו" וכו', ר"ל ע"י שישראל – "עמד כולם צדיקים" – יהיו בשמחה, עי"ז "ועולתה תקפץ פיה". וז"פ "כי חדות ה'" השמחה שאתם שמחים בה' הוי עי"ז "חדות ה'" שהקב"ה שמח בכס – וזה יהי' מעוזכם, להתגבר על כל המונעים ומקטרגים, ולכן "אל תעצבו" ח"ו, רק תהיו בשמחה לעורר כן למעלה. (פרי צדיק)

שלא להעלות על המחשבה היפך הטוב

אם כי ר"ה הוא יום הדין על כל באי העולם, ואין אדם יודע מה יהי' דינו, עכ"ז לא יעלה אפי' במחשבתו אופן דהיפך הטוב רח"ל, שלא ימשיך עי"ז דינים אליו, אלא יבטח בחסדי השי"ת. (הרה"ק ר"נ מלעכוּבֵץ)